Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

№ 6

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Elektron nashr. 581 sahifa.
E'lon qilishga 2024-yil 30-iyunda ruxsat etildi.

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich, i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., Navoiy davlat pedagogika instituti rektori
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, p.f.f.d., (PhD), Buxoro muhandislik-texnologiya instituti rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU Hududiy ta'lim muassasalari va markazlar bo'yicha prorektor v.b.
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TDIUprofessori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d., TSUE professori
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Musayeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Cham Tat Huei, (PhD) USCI universiteti professori, Malayziya
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d.,(PhD) "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d.(,PhD) TAQU katta o'qituvchisi
Djudi Smetana, p.f.n., Pitsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Krissi Lyuis, p.f.n., Pitsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Ali Konak (Али Кўнак), i.f.d., prof., Karabuk universiteti dosenti, Turkiya
Glazova Marina Viktorovna, i.f.n., "LUKOIL-Energoservis" Kompaniyasi iqtisodchisi, Moskva.
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., (PhD) TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Yashil
IQTISODIYOT
va
TARAQQIYOT
Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Oqil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Abdurakhmanov Kalandar Khodjaevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Rae Kwon Chung, honorary professor of TSUE, Nobel laureate, South Korea,

Osman Mesten, member of the Turkish Parliament, head of the Turkey-Uzbekistan Friendship Society

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, DSc, Prof., Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Buzrukkhanov Sarvarkhan Munavvarkhanovich, DSc, Deputy Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Durbek Kudratillayevich, DSc, Prof., Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Sayfullo Normatovich CSc, Prof., Rector of Academy of Labor and Social Relations

Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, DSc, Prof., TSUE Vice-Rector for Scientific Affairs and Innovation

Kalonov Mukhiddin Bakhritdinovich, DSc, Prof., Rector of the Navoi State Pedagogical Institute

Siddikova Sadokat Ghaforovna, PhD, Rector of the Bukhara Institute of Engineering and Technology

Khudoykulov Sadirdin Karimovich, DSc, Prof., acting Vice-rector for regional educational institutions and centers of TSUE

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, DSc, Prof., of TSUE

Samadov Askarjon Nishonovich, CSc, Prof., of TSUE

Slizovsky Dimitriy Yegorovich, DSc, Prof., of the People’s Friendship University of Russia

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, DSc, Prof., Rector of International "Nordic" University

Akhmedov Ikrom Akramovich, DSc, Prof., of TSUE

Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo’ja ugli, DSc, Prof., of TSUE

Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of the DGPO of the Republic of Uzbekistan

Ochilov Farkhod, Head of the DCECGPO of the Republic of Uzbekistan

Eshtayev Alisher Abduganievich, DSc, Prof., of TSUE

Shoira Azimovna Musaeva, professor of SamDu IS Institute

Cham Tat Huei, PhD, professor at USCI University, Malaysia

Akhmedov Javokhir Jamolovich, PhD, deputy of executive director of the "El-yurt umidi" fund

Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, PhD, Senior Lecturer at Tashkent University of Architecture and Construction

Judy Smetana CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Chrissy Lewis CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Ali Konak DSc, Prof., Associate Professor of Karabuk University, Turkey

Glazova Marina Viktorovna, CSc, economist at LUKOIL-Energoservis Company, Moscow.

Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, associate professor of TSUE

Sevil Piriyeva Karaman, PhD, doctoral student at Ankara University, Turkey

Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, independent researcher of TSUE

Ekspertlar kengashi:
Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
G'afurov Doniyor Orifovich, p.f.f.d., (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ
Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:
""Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali
O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Oliy ta'lim islohotlarida – muhandislik maktablarini institutsional rivojlantirish asoslari 16
Qo'ng'irotboy Avezimbetovich Sharipov, Abduqunduzova Nazokat Usmonqulovna

Xufiyona iqtisodiyot mamlakatimiz rivojiga to'siq bo'lmoqda 20
Muxiddin Kalonov

"Yashil" iqtisodiyotni moliyalashtirish amaliyotini takomillashtirish 24
Muhammadiyeva Maftuna

Oliy ta'lim tizimidagi islohotlarda innovatsion yechimlarning zarurati 27
Abduqunduzova Nazokat Usmonqulovna

Hududiy turizm rivojlanishining iqtisodiy samaradorligini oshirishda ish beruvchilar va yonlanuvchilar o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlarni aniq sotsiologik baholash 31
Dustmurodov Orifjon Ismatilloyevich

Перспективы развития средств размещений в экологическом туризме на охраняемых природных территориях Узбекистана 40
Ахмедходжаев Равшан Темурович

Bank kartalari orqali ko'rsatilayotgan xizmatlari bozorining rivojlanish borasidagi asosiy tendensiyalari va muammolari 49
Toyirov Yunus Alamovich

Kichik biznes subyektlarida innovatsionraqabatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarish orqali import o'rnini bosish strategiyasini shakllantirish istiqbollari 55
Rustamov Alisher Raxmataliyevich

Nodavlat umumiy o'rta ta'lim maktabning faoliyati samaradorligini aniqlashda innovatsion usullardan foydalanish 62
Ustadjalilova Xurshida Aliyevna

Tijorat banklarida bank risklarini boshqarishning strategik ahamiyati 67
Altibayev Xudayberdi Kuvandikovich

Klaster iqtisodiy subyekt sifatida: mohiyati va tasnifi 71
Usmonov Sharofiddin Pazlitdinovich

Tijorat banklari tomonidan yoshlar tadbirkorlik faoliyatini kreditlashning nazariy-uslubiy jihatlari 76
Asrorov Azizbek Isomiddin o'g'li

Oliy ta'lim muassasalari xalqaro tasnifi: nazariya va tendensiya 81
Yuldashev Iskandar Bahromovich

Iqtisodiyot transformatsiyasi sharoitida xo'jalik yurituvchi subyektlar moliyaviy resurslarini boshqarishda metodologik yondashuvlar va ilmiy qarashlar 86
Jiyanova Nargiza Esanboyevna

Davlat-xususiy sheriklik munosabatlarini samarali tashkil etish mezonlari va omillari 93
Z. Abdikarimova, S. Madaminov

Savdo korxonalari boshqaruv samaradorligini oshirish imkoniyatlari 97
Q. J. Mirzayev, Sh. M. Islomov

Sociological Assessment of Migration Processes 102
Gulmurodov Kamoliddin Abdukodir ugli

Current issues of business management in the context of digitalization of the economy 112
Safarov Bakhtiyor Djurakulovich, Kadirova Zulhumor Namazovna, Dadabaev Kuchkor Abdullaevich

Методические основы маркетинговых стратегий акционерных обществ 118
Эркинов Шахзод Баходир ўғли

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Insurance Mechanisms in Foreign Trade: Mitigating Risk and Facilitating Global Commerce 125
Abirkulova Sohibjamol

Improving the Conceptual Framework for Modernizing the Tax System (Using the Example of Uzbekistan) 130
Bakhrom Nomazov

Ayollarning inson kapitalini rivojlantirishda kraudfanding platformasining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati 136
Bozorova Saxobat Abdujapparovna

Evaluating the Environmental Sustainability of Uzbek Firms in the Green Economy 142
Nurbek Xalimjonov Ulugbek ugli

O'zbekiston iqtisodiyotini innovatsion rivojlanishida inson kapitalining roli 148
Eshmirzayev Faruddin Ilxomjonovich, Salimova Zaxro Sobirjon qizi

Agroklasterlarda asosiy vositalarni modernizatsiyalash va ta'mirlash xarajatlarini tahlil qilish 155
G'afforov Ilhomjon Ilyosjonovich, Mirzayev Behzod Abdug'ofur o'g'li, Narzullayev Nodirbek Aziz o'g'li

Improving the Practice of Increasing the Effectiveness of Managing Innovation Processes in Commercial Banks 160
Juraev K. T.

Tadbirkorlik subyektlari eksportini rivojlantirishda raqamli platformalardan foydalanish 164
Mamasoatov Dilshod Ravshanovich

Iqtisodiyotni raqamlashtirish va yashirin iqtisodiyotni kamaytirishda soliqlarning roli va ahamiyati 169
Madraximov Baxtiyorjon Ortiqboy o'g'li, Rizayev Xabib Abduraufovich, Namazov Sa'dulla Namozovich

O'zbekistonda "yashil" iqtisodiyotga o'tishning joriy holati tahlili 175
Rahmatullayeva Dilbar Olimovna

Buxoro viloyatida savdo xizmatlari raqobatbardoshligini baholash uslubiyatini takomillashtirish..181
Raxmatov Akmal Anvar o'g'li

The Contribution of Transport in the Development of Tourism Industry (Case Study: Uzbekistan) 187
Rofeeva Rukhshona Shavkatovna

Yoshlarning sayohat manzillarini tanlashdagi omillar 192
Qurbanbayev Shuhrat Bakberganovich

Improving the Effective use of Funds From Taxes and Fees in Kashkadarya Region 196
Shakhzod Zokhidov

Iqtisodiyotning innovatsion rivojlanishi sharoitida sanoat korxonalarida iqtisodiy salohiyatni boshqarish 202
Kadirova Shaxnoza Ilhomovna

Yangi O'zbekiston oliy ta'lim muassasalarida kadrlar tayyorlash masalalari 207
Usmonov Baxodir Suvonqulovich

Temir yo'l transportida innovatsion faoliyatni rivojlantirish yo'llari 211
Nasimov Shavkat Vasiyevich

O'zbekistonda banklararo raqobat 219
Zunnunova Xulkar Muxtorovna

O'zbekistonning xalqaro moliya tizimiga integratsiyasini ta'minlashni takomillashtirish 225
Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna, Kuchkarov Sanjar Baxtiyarovich

Respublikamizda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish istiqbollari 229
Abduxamid Abdumalikovich Bektemirov

Iqtisodiy xavfsizlik tushunchasining mohiyati 233
Aripov Oybek Abdullayevich, Madiyorov Shavkatbek Muxtarovich

Aksiyadorlik jamiyatlarida konsolidatsiyalashgan moliyaviy holat to'g'risida hisobot tuzishning bosqichlari....237
Eshonqulov Azamat Abdiraximovich

Davlat moliyaviy nazoratining turlari va shakllari....241
Karayev Payzillaxon Yusufxonovich

Tog' turizmini rivojlantirish manfaatlari yo'lida investitsiya resurslarini to'plash mexanizmlarini ishlab chiqish samaralari....245
Xidirov Alimardon Dagarovich

The Main Role of the Teacher While Managing the Classroom and Some Aspects of Teaching English....248
Nilufar Turdiyeva

Davlat xususiy sherikchilik faoliyatining menejment funksiyalari tizimida muvofiqlashtirishning ahamiyati....252
Suleymanov Farrux Raximjon o'g'li

Qishloq xo'jalik mahsulotlarini ishlab chiqarish hajmlari va sohada amalga oshirilayotgan tarkibiy-miqdoriy o'zgarishlar dinamikasi....256
G. Sh. Qo'ldosheva, A. J. Toshboyev

Логистика в Азии: опыт и перспективы оптимизации....260
Каюмова Паризода

Temir yo'l transportida yo'lovchi tashish imkoniyatlarini oshirishning zamonaviy yondoshuvlari....266
G. I. Abdulxamidova

Повышение эффективности использования местных налогов и сборов в Кашкадарье: международная перспектива....272
Shahzad Zokhidov

Financial and Credit Support for Investment and Innovative Developing Activities of a Tourist Enterprise....275
Rozokov Mukhammadaziz Mansurovich

Роль контроля качества по хранению и переработке зерна в обеспечении продовольственной безопасности Республики Узбекистан....282
Холбекова Дилобар Расулжон кизи

O'zbekistonda mahalla boshqaruvi tizimi faoliyatini takomillashtirish masalalari....289
Gafurov Ubaydullo Vaxabovich

Kichik biznes va tadbirkorlik sharoitida oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarish va sotishning xorijiy tajribasi....296
Dilnoza Meyliyeva

Cross Cultural Preoblems in International Business Negotiations....301
Xoldarova Fariza Tuxtabayevna

Yengil sanoatning raqobatbatdosh hududiy-ishlab chiqarish klasterlarini rivojlantirish bo'yicha xorijiy tajribani qo'llash....304
Haydarova Shoxista

Konchilik sanoati korxonalarining innovatsion jarayonlarni rivojlantirish xususiyatlari....310
Kurbanova Mehriniso Nematjanovna

Korxonalarda risk boshqaruvi mexanizmlarini joriy etish va inson resurslaridan foydalanish istiqbollarini takomillashtirish....315
Tashpulatova Muniraxon Mahmudovna

Spin korxonalar – texnologiyalarni tijoratlashtirishda muhim tuzilma sifatida....320
O'rinov Dilshodjon Axmadjonovich

Mintaqalarda makroiqtisodiy barqarorlikning ta'minlanishiga ta'sir etuvchi asosiy omillarni takomillashtirish strategiyasi....324
Xolbekova Feruza Rasulovna

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Iqtisodiy o'sish va aholi daromadlari o'rtasidagi bog'liqlikning nazariy asoslari 329
Hasanova Nigora Hasan qizi

Современное состояние маркетинга на рынке ценных бумаг Республики Узбекистан 334
Юлдашев Жамшид Абрарович

Sog'liqni saqlash sohasida davlat-xususiy sheriklik asosidagi investitsion loyihalarni moliyalashtirish 340
S. A. Karabayev

Axborot telekommunikatsiya tarmog'i korxonalarida korporativ boshqaruv samaradorligi 334
Temirov Anvarxon Abdulazizxonovich

Qishloq xo'jalik mahsulotlarini ishlab chiqarish hajmlari va sohada amalga oshirilayotgan tarkibiy-miqdoriy o'zgarishlar dinamikasi 347
G.SH.Qo'ldosheva[1], A.J.Toshboyev[2]

Yengil sanoatning raqobatbatdosh hududiy-ishlab chiqarish klasterlarini rivojlantirish bo'yicha xorijiy tajribani qo'llash 351
Haydarova Shoxista

Konchilik sanoati korxonalarining innovatsion jarayonlarni rivojlantirish xususiyatlari
Kurbanova Mehriniso Nematjanovna 357

Korxonalarda risk boshqaruvi mexanizmlarini joriy etish va inson resurslaridan foydalanish istiqbollarini takomillashtirish 362
Tashpulatova Muniraxon Mahmudovna

Spin korxonalar - texnologiyalarni tijoratlashtirishda muhim tuzilma sifatida 367
O'rinov Dilshodjon Axmadjonovich

Yoshlarning sayohat manzillarini tanlashdagi omillar 371
Qurbanbayev Shuhrat Bakberganovich

Mahalla institutini ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning institusional tahlili 375
Bahriddinov Viqorjon Akbar o'g'li

O'zbekistonda investitsion faoliyat, uni moliyalashtirishning zamonaviy ko'lamlari 380
va o'ziga xos xususiyatlari
Kuvatova Oliya Sheraliyevna, Husenov Muhriddin Bahriddinovich

Xalqaro moliya institutlari faoliyatining davlatlar rivojlanishiga ta'siri (Yevropa Tarraqiyot va Tiklanish banki misolida) 384
Muxtorov Jahongir Muxtor o'g'li

Davlat sektorida buxgalteriya hisobining xalqaro standartlariga muvofiq daromadlar hisobini tashkil etish 390
Meliboyev Akmal G'aybullayevich

Qurilish materiallari ishlab chiqarish quvvatlari va asosiy ishlab chiqarish fondlarining t uzilishi hamda hajmi 394
Muxtasar Karimova Isroiljon qizi

Ayollar tadbirkorligi nazariyasining takomillashuvi xususida 398
Sharofiddinova Gulnoza Ilxomjonovna

O'zbekistonda soliq ma'murchiligida joriy etilgan soliqlarni undirish mexanizmini takomillashtirish masalalari 403
Maxmadustov Jalol Maxmadustovich

Soliq majburiyatlari ijrosini takomillashtirish yo'llari 408
Mirzaaliyeva Gulchehra Abduvali qizi

Сравнительное исследование финансовой отчетности, подготовленной в соответствии с мсфо и нсбу 413
Эргашева Шахло Тургуновна

Innovatsion bank mahsulotlarini tashkil etishda xorijiy mamlakatlar tajribasi va raqamli transformatsiyaning ro'li 420
Rustamov Maqsud Suvonqulovich, Egamberganov Mirzabek Odilbek o'g'li

Mintaqa mehnat bozori ishchi kuchiga talab va taklifni boshqarish vositasi sifatida 428
Umarov Oqil Omiljonovich, Abdullayev Umidjon G'afurovich

Development of a Methodology for Assessing the Brand Equity of Higher Education Institutions 435
Zufarova Nozima Gulamiddinovna

O'zbekiston qimmatli qog'ozlar bozorida tijorat banklarining o'rni 442
Avezov Ibrohim Ilhomovich

Optimizing Digital Pedagogy through Database Applications and Data Mining for a Sustainable Digital Economy 448
Dilfuza Kuzikulova

Xizmat ko'rsatish korxonalari faoliyati samaradorligini baholash usullarini takomillashtirish 454
Muradullayeva Nafisa Dilmurad qizi

Talaba va o'quvchilarning kamolotida ma'naviy - ma'rifiy tadbirlarning ahamiyati 458
Quldoshev Asliddin Tursunovich

To'qimachilik korxonalarining innovatsion faoliyatini baholash uslubiyotini takomillashtirish 461
Ikramov Maqsad Muratovich

Davlat-xususiy sherikchilik asosidagi loyihalarni moliyalashtirish 467
Toyirov Yunus Alamovich

Mamlakatimizda pillachilik biznesini rivojlantirish orqali mahsulot ishlab chiqarish va uni qayta ishlash holatining tahlili 474
Turgunov Odilbek Maripovich

Analysis of the investments in clean energy projects in the developing countries 478
Fayziyev Samandar Sobir ogli

Chakana savdo korxonalarida innovatsion marketing strategiyalaridan foydalanish samaradorligini oshirish yo'llari 483
Kodirova Zulxumor Namazovna, Safarov Baxtiyor Djurakulovich

O'zbekistonda raqamli bank xizmatlarining qo'llanilishida xorij tajribasining o'rni 489
Yo'ldosheva Iroda Ibodulla qizi

O'z o'zini band qilishning ijtimoiy-iqtisodiy samaradorligini o'lchashning asosiy yondashuvlari 493
Tursunxo'jayeva Gulnoza Jamoliddin qizi

Tibbiy xizmatlarni rivojlantirishning muhim xususiyatlari 497
Axrorova M.F., Mirzayev Q.J.

Qoraqalpog'iston respublikasida mikrokredit bank xizmatlarining rivojlanish holati iqtisodiy tahlili 502
Serjanov Aymurat Medetbaevich

Mamlakatda qo'shilgan qiymat solig'ining yutuqlari va kamchiliklari, uni soddalashtrish hamda takomillashtirish yo'nalishlari 508
Mingturayev Abdusalom Abdumalik o'g'li, Orziqulov Ilyos Ixtiyor o'g'li, Boboqulov Jasur Avazovich, Adilov Zuxriddin Marip o'g'li

Chet el kompaniyalarining "doimiy muassasa" konsepsiyasi mezonlariga yondashishni baholash hamda unga taaluqli foydani aniqlash masalalari 514
Rajapov Shuxrat Zaripbaevich

Необходимость оценки и управления рисками в коммерческих банках в условиях устойчивого экономического развития 521
Каримов Шамсиддин Акрам угли

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Turistik xizmatlar bozorining rivojlanishida xorij tajribasini oʻrganish.....527
Ochilova Ozoda Toshquvatovna

Oʻzbekistonda kambagʻallikni qisqartirishda budjet siyosati tahlili.....533
Abdullayeva Sayyora Aleksandrovna

Soliq ma'murchiligida joriy etilgan jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlarni undirish mexanizmini takomillashtirish masalalari.....540
Davletov Poʻlat Torabayevich

Banklarni davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirish ispaniya tajribasi.....546
Egamova Maxfurat Esanovna

Oliy ta'lim muassasalarini xalqaro tasnifining vujudga kelishi ilgʻor tajribalari.....551
Yuldashev Iskandar Bahromovich

Soliq siyosati va uning strategiyasiga oid ilmiy tadqiqotlar tahliliy sharhi.....557
Ismatov Xolbuta Begmatovich

Oʻzbekiston xizmatlar bozorini rivojlantirishda uning xalqaro, mintaqaviy hamkorlik tashkilotlariga a'zoligining oʻziga xos jihatlari.....564
Choʻponov San'at Otanazarovich

Analysis of the Regulatory Sandbox Concept and Its Application Under Environmental Regulation.....571
YANG Xuan

Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish sharoitida budjet xarajatlarini raqamli platformalar orqali optimallashtirish masalalari.....576
Baxranov Boʻston Axmedovich

Oliy ta'lim muassasalarida marketing faoliyatini tashkil etish metodologiyasini takomillashtirish.....581
Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxoʻja qizi

Bilimlar iqtisodiyoti jamiyat taraqqiyotini zamonaviy bosqichining asosidir.....585
Xolmirzayev Ulugʻbek Abdulazizovich

Mamlakatimizda aholi daromadlarining shakllanish manbalari va ularning oʻzgarish tendensiyalari.....593
Toshtemirov Shohruh Toshpoʻlatovich

"Sustainable tourism", "green tourism" and "eco-tourism": differences and key principles.....597
Raxmonov Shuxrat Shavkatovich

Content analysis of social media influencer engagement to marketing product in uzbekistan.....602
Abduhakimov Azmiddinjon Bakhtiyor ugli, R Nelly Nur Apandi, Sirojiddin Yangiboyev

Разработка технико-экономического обоснования проекта в условиях развития финансовой системы и отраслей цифровой экономики.....609
Джураева Малика Бекназаровна

Foyda soligʻi ma'muriyatchiligini tashkil etishning ayrim masalalari.....618
Idirisov Alisher Otajonovich

Oʻzbekistonda budjyetdan tashqari pensiya jamgʻarmasining daromadlari shakllanishi va undan foydalanish tahlili.....622
Hakimov Ulugʻbek Abdullayevich

Tijorat banklarining depozit siyosatiga ta'sir etuvchi ijtimoiy-iqtisodiy omillarni baholash.....628
Sobirova Nozima Normat qizi

Qurilish xizmatlari bozorida marketingni tashkil qilish xususiyatlari.....639
Musyeva Shoira Azimovna

Central Asian Transportation Corridors: Indicators and Integration Issues.....643
Eldor Sobirjonov

Islomiy darchalar ochishdagi me'yorlar va xalqaro tajriba 649
Islomova Shohida Ilhomovna, Zubaydullayeva Zulayxo Karimovna, Kaxarova Dildora Erkinovna, Abdirahmonova Sarvinoz Mirzoxid qizi

Mamlakatimizda meva-sabzavotchilik korxonalarini rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlari 654
Xudoyberganova Dilnoza Anvarjon qizi

Korxonalarda boshqaruv hisobining o'rni, uning moliyaviy hisobdan farqli jihatlari 658
Ibragimova Zarema Zokirovna

O'zbekiston iqtisodiyotining osiyoda tutgan o`rni 664
Alimov Abdurahmon Alxmamiddin o'g'li

Intellektual va innovatsion mulk hisobining dolzarb muammolari 667
S.N.Farxodov

"Yashil" makon – bu toza havo, yer yuzidagi barcha tirik organizmlarning hayot manbai 671
Yuldashev Farhodbek Abdumutalibovich

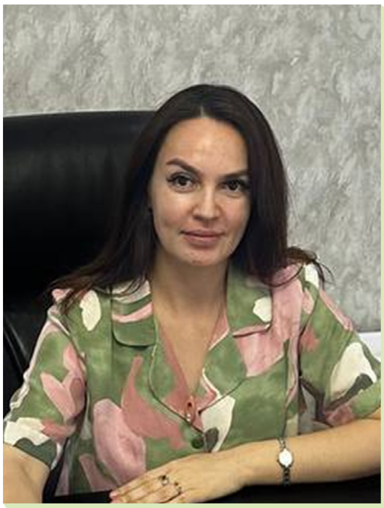

KORXONALARDA BOSHQARUV HISOBINING O‘RNI, UNING MOLIYAVIY HISOBDAN FARQLI JIHATLARI

Ibragimova Zarema Zokirovna
Farg‘ona politexnika instituti, tayanch doktoranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada korxonalarda boshqaruv hisobining o‘rni to‘g‘risida fikr yuritilib, uning o‘ziga xosligi muhokama etilgan. Asosiy masala sifatida moliyaviy hisobdan farqi jihatlariga e’tibor qaratilgan. Shuningdek, jadvallar orqali sohadagi olimlarning boshqaruv hisobiga bergan ta’riflari ko‘rib chiqilgan, asosiy urg‘u moliyaviy hisobdan farqi jihatlari aniqlashga qaratilgan. Tadqiqot yakunida muallif xulosalari shakllantirilib, buxgalteriya hisobining ikki turi boshqaruv va moliyaviy hisob bo‘yicha natijalar keltirilgan.

Kalit so’zlar: boshqaruv hisobi, buxgalteriya hisobi, moliyaviy hisob, boshqaruv jarayoni, buxgalteriya ma’lumotlari, boshqaruv ma’lumotlari, farqlar va o‘zaro bog‘liqliklar.

Abstract: This article discusses the role of management accounting in enterprises and discusses its uniqueness. As the main issue, attention is paid to the aspects of financial accounting. Also, the definitions given by scientists in the field to management accounting are reviewed through tables, the main emphasis is on determining the differences from financial accounting. At the end of the research, the author's conclusions are formed, and the results of two types of accounting, management and financial accounting, are presented.

Key words: management accounting, accounting, financial accounting, management process, accounting information, management information, differences and relationships.

Аннотация: В данной статье рассматривается роль управленческого учета на предприятии и рассматривается его уникальность. В качестве основного вопроса уделяется внимание аспектам финансового учета. Также с помощью таблиц рассмотрены определения, данные учеными в области управленческого учета, основной акцент сделан на установлении отличий от финансового учета. В конце исследования формируются авторские выводы и представлены результаты двух видов учета – управленческого и финансового учета.

Ключевые слова: управленческий учет, бухгалтерский учет, финансовый учет, процесс управления, бухгалтерская информация, управленческая информация, различия и взаимосвязи.

KIRISH

Bugungi kunda buxgalteriya hisobi an’anaviy ravishda ikkita quyi tizimga ajratiladi va bo‘linadi. Bular, moliyaviy va boshqaruv hisobidir. Ushbu bo‘linish tashqi va ichki buxgalteriya hisobining maqsadlari, vazifalaridagi farqli jihatlar bilan bog‘liqlikdir.

Korxonaning boshqaruv jarayoni va vujudga keladigan masalalarga yechimlar ketma-ketligi ma’lum bir shaklida amalga oshiriladi, ularning natijadorligi, samaradorligi faqat nazorat qilinadigan parametrlarning holati va xatti-harakatlarining ishonchligiga bog‘liqdir. O‘z vaqtida aks ettirilgan oraliq va yakuniy natijalar to‘g‘risida ma’lumot olish asosida samarali va oqilona boshqaruvni tekshirish mumkin. Darhaqiqat korxonaning boshqaruv jarayonining barcha bosqichlari ma’lum bir axborotni qayta ishlash bilan bog‘liq bo‘ladi.

Zero, asoslangan ma’lumotsiz boshqaruv maqsadlarini aniqlash, vaziyatni baholash, muammoni shakllantirish, qaror qabul qilish va uning bajarilishini nazorat qilish mumkin emas. Mulkdor korxonasini boshqarish uchun iqtisodiy ma’lumotlar foydalangan holda ishlab chiqarish va moliyaviy faoliyatni rejalashtirish, hisobga olish va tahlil qilish tizimlarini shakllantiradi. Zamonaviy axborot tizimlari, kompyuterlar ma’lumotlarini qayta ishlash nuqtayi nazardan ushbu tizimlarning funksiyalari birlashtirishga yordam beradi. Axborotni shakllantirish nafaqat resurslarning mavjudligi, harakati va ishlatilishining haqiqiy qiymatlarini o‘lchash va qayd etish, balki ularni tahlil qilish funksiyalarini bajaradigan moliyaviy va boshqaruv hisobiga yuklatiladi. Bunda iqtisodiy tahlil buxgalteriya hisobining barcha turlariga teng ravishda xos bo‘lishi kerak, bu ularning ajralmas qismi hisoblanadi.

Korxona buxgalteriya hisobida uning daromadlari va xarajatlari, debitorlik va kreditorlik qarzlari, moliyaviy investitsiyalar, moliyalashtirish manbalarining holati, soliq to‘lovlari bo‘yicha davlat bilan munosabatlar va boshqalar to‘g‘risida ma’lumotlar hosil bo‘ladi. Korxona buxgalteriya ma’lumotlarining iste’molchilari asosan tashqari foydalanuvchilar: soliq organlari, banklar, birjalar, boshqa moliya institutlari, shuningdek, yetkazib beruvchilar, xaridorlar, potensial va haqiqiy investorlar, korxona ishchilari hisoblanadi. Korxonaning moliyaviy hisobotlar tijorat siri emas, nashrga ochiq va ba’zi hollarda mustaqil auditor yoki auditorlik firmasi tomonidan tasdiqlanishi lozim bo‘ladi.

Buxgalteriya hisobini boshqarish tizimi boshqaruv maqsadlari uchun zarur bo‘lgan tahliliy bo‘limlarda xarajatlar, daromadlar va faoliyat natijalari to‘g‘risida ma’lumot yaratadi. Shu bilan birga, korxona rahbariyati boshqaruv obyektlarini qaysi bo‘limlarda tasniflash va ularni qanday hisobga olishni mustaqil ravishda hal qiladi. Boshqaruv hisobi ma’lumotlari korxona rahbariyati va menejerlari uchun mo‘ljallangan tijorat siri hisoblanadi va qat’iy maxfiydir. Soliq va moliyaviy hisob qonun va amaldagi standartlar bilan qat’iy tartibga solinadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Hozirgi kunda ham ilmiy tadqiqotlarda boshqaruv hisobi va uning tizimi to‘g‘risidagi ta’rifi munozarali masaladir. Zero, olimlar soha mutaxassislari umumiy barcha uchun mos keladigan ideal ta’rif hali shakllanmagan va u yo‘q, deb hisoblaydi. Mualliflarning fikrlari turlicha boshqaruv hisobini so‘zning tor ma’nosida, ya’ni buxgalteriya hisobining quyi tizimi sifatida tushunishdan, shu jumladan, ma’lumotlarni to‘plash, ro‘yxatdan o‘tkazish va umumlashtirishdan tortib, uni keng ma’noda barcha boshqaruv funksiyalarini qamrab oladigan korxonani boshqarish tizimi sifatida talqin qiladi: rejalashtirish, tashkil etish, buxgalteriyani to‘g‘ri yuritish, nazorat, tahlil, qaror qabul qilish. Ya’ni, majoziy ma’noda, “boshqaruv hisobi” kombinatsiyasida ba’zi mualliflar “buxgalteriya hisobi” so‘ziga, boshqalari – “boshqaruv”so‘ziga semantik urg‘u berishadi [1].

Shu asnoda quyidagi jadvalda boshqaruv hisobi ta’riflariga misollar keltirib o‘tsak (1-jadval). Shunda ushbu tarifga berilgan turli olimlarning va mutaxassislarning umumiy va o‘xshash jihatlarini namoyon etish qulay bo‘ladi.

1-jadval. Boshqaruv hisobiga berilgan ta’riflar

T/r	Muallif	Berilgan ta’rif
1	**AQSH buxgalterlari Milliy Assotsiatsiyasi**	“Boshqaruv xodimlari tomonidan ishlab chiqarish faoliyati va resurslar samaradorligini rejalashtirish, baholash va nazorat qilish uchun foydalanadigan moliyaviy ma’lumotlarni aniqlash, o‘lchash, to‘plash, tahlil qilish, tayyorlash, birlashtirish va uzatish jarayoni” [2].
2	**C.T. Horngren va J. Foster**	“Boshqaruv hisobi – bu har qanday obyektlarni boshqarish uchun zarur bo‘lgan ma’lumotlarni aniqlash, o‘lchash, yig‘ish, tizimlashtirish, tahlil qilish, parchalash, talqin qilish va uzatish” [3].
3	**A.X. Pardayev va Z.A. Pardayeva**	“Boshqaruv hisobi – xo‘jalik yurituvchi subyekt axborot tizimining tarkibiy qismi hisoblanadi. Ishlab chiqarish faoliyatini boshqarishning samaradorligi ko‘p jihatdan xo‘jalik yurituvchi subyektning tarkibiy tuzilmalari, bo‘limlari va bo‘linmalari faoliyatlari to‘g‘risida olinadigan operativ (tezkor) ma’lumotlarga bog‘liq. Boshqaruv hisobi ana shunday ma’lumotlarni boshqaruv qarorlarini to‘g‘ri qabul qilish maqsadida xo‘jalik yurituvchi subyekt ichidagi turli darajadagi boshqaruv rahbarlari uchun shakllantiradi” [4].
4	**Z.N. Qurbanov va K.M Misirov**	“Boshqaruv hisobi menejerlarga qaror qabul qilishda yordam beradigan moliyaviy va nomoliyaviy axborotlarni o‘lchaydi va ular haqida hisob beradi. Moliyaviy hisobda aks ettirilgan moliyaviy axborot iste’molchilar, hukumat va tashqi tomonlar uchun chop etilishini kafolatlash menejerlarning majburiyatidir” [5].
5	**A.D. Sheremet**	“Boshqaruv hisobi – bu bitta tashkilot doirasida o‘z boshqaruv apparatini tashkilot faoliyatini rejalashtirish, to‘g‘ri boshqarish va nazorat qilish uchun foydalaniladigan ma’lumotlar bilan ta’minlaydigan buxgalteriya hisobi quyi tizimi. Ushbu jarayon boshqaruv apparati o‘z funksiyalarini bajarishi uchun zarur bo‘lgan ma’lumotlarni aniqlash, o‘lchash, yig‘ish, tahlil qilish, tayyorlash, talqin qilish, uzatish va qabul qilishni o‘z ichiga oladi” [6].
6	**M.A. Vaxrushin**	“Boshqaruv hisobi tashkilot uchun buxgalteriya hisobining mustaqil sohasi sifatida belgilanishi mumkin, bu uning boshqaruv apparatini umuman tashkilotni rejalashtirish, boshqarish, nazorat qilish va baholash uchun foydalaniladigan ma’lumotlar bilan ta’minlaydi. uning tarkibiy bo‘linmalari” [7].
7	**O.L. Ostrovskaya, M.A. Osipov, A.Ye. Karlik, Ye.B. Abdalova.**	“Boshqaruv hisobi bugungi kunda dinamik o‘zgaruvchan raqobat sharoitida samaradorlikni boshqarish, tashkilot qiymatini oshirish va barqaror rivojlanishning uzluksizligini ta’minlash uchun resurslardan foydalanish to‘g‘risida maqsadli ma’lumotlarni to‘plash, aniqlash, qayta ishlash va taqdim etish jarayonidir.” [8].

TARAQQIYOT ПРОГРЕСС PROGRESS

Jadvaldan ko'rinadiki, "hozirda boshqaruv hisobining ta'rifi haqida fikr yuritganda, uning funksiyalari va xojalik yurituvchi subyektlardagi boshqarish tizimi tutgan o'rni, turli nazariyotchilar, shuningdek, boshqaruv vakillari tomonidan turli yo'llar bilan izohlanadi" [9].

Tadqiqotlarga asoslangan holda bizning fikrimizcha, boshqaruv hisobi – bu buxgalteriya hisobining rejalashtirish, nazorat qilish, tahliliy bo'limlaridan tashkil topgan daromadlar, xarajatlar va biznes natijalarini tahlil qilish, qisqa va uzoq muddatli istiqboldagi korxonaning moliyaviy natijalarini samaradorligini, natijadorligini optimallashtirish maqsadida turli xil boshqaruv qarorlarini tezkor qabul qilish tizimidir.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqotda muallif tomonidan umum-metodologik usullar foydalangan bo'lib, ular quyidagilardan iborat: tasniflash, induksiya-deduksiya va ilmiy ma'lumotlarni tizimlashtirish, shuningdek, tadqiqotning nazariy va uslubiy asosi bo'lib soha olimlarining asarlari, mutaxassislarning fikrlari, iqtisodiy ilmiy-uslubiy adabiyotlar, ilmiy konferensiyalar materiallari hisoblanadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Umum qabul qilingan konsepsiyaga ko'ra korxonada buxgalteriya hisobi uch turga bo'linadi: operatsion, buxgalteriya hisobi va statistik hisobi, shundan kelib chiqqan holda buxgalteriya hisobini ham moliyaviy, boshqaruv va soliq hisobi ajratish maqbul yechimdir, ular orasidagi bo'linishni quyidagi rasmda keltirib o'tdik (1-rasm).

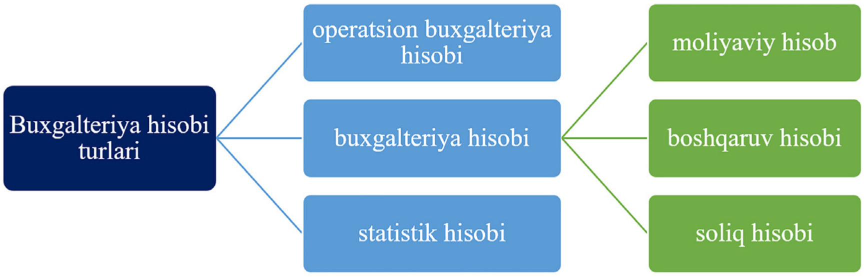

1-rasm. Buxgalteriya hisobi turlari

Buxgalteriya hisobining barcha turlarini korxonaning moliyaviy holati to'g'risida ma'lumot to'plash, uni umumlashtirish, hujjatlarda aks ettirish ga xizmat qiladi, shuningdek, ushbu ma'lumotlar orqali korxonaning butun moliyaviy jarayonlari kuzatiladi. Ammo korxona mulkdorlari uchun boshqaruv hisobi ko'proq kerakli ma'lumotlarni taqdim etadi, shu bilan birga, soliq organlari va statistika organlariga ma'lumot berish uchun buxgalteriya hisobi va uning moliyaviy hisobotlari zarur. Shunga asoslanib, biz ushbu ikkita hisobot (boshqaruv va moliyaviy hisobi) o'rtasidagi farqlar va o'xshashliklarni tahlil qilishimiz mumkin buni quyidagi jadval yordamida amalga oshiramiz (2-jadval).

2-jadval. Boshqaruv va moliyaviy hisobi o'rtasidagi asosiy farqlar.

T/r	Tasniflash xususiyatlari	Boshqaruv hisobi	Moliyaviy hisobi
1	Ma'lumot foydalanuvchilari	Korxona boshqaruv organi, menejerlari va xodimlari.	Tashqi foydalanuvchilari
2	Hisobining maqsadi	Obyektiv boshqaruv qarorlarini qabul qilishlari uchun ma'lumot tayyorlash.	Moliyaviy hisobotlarni tayyorlash
3	Qonuniy talablarga muvofiqligi	Foydani oshirish nuqtai nazaridan ma'lumot tayyorlanadi.	Rahbariyatining xohishidan qat'i nazar, moliyaviy hisobotlarni taqdim etishi shart.
4	Axborotning aniqlik darajasi	Ma'lumot qisqa vaqt ichida tayyorlanadi, taxminiy xarakterga ega.	Hisobot ma'lumotlari aniq bo'lishi kerak, aks holda bu tashqi foydalanuvchilarning korxonaning e'lon qilingan hisobotlariga ishonchsizligiga olib kelishi mumkin.
5	Hisobi ko'lami	Ma'lumotlar korxonaning har bir tarkibiy bo'linmasi uchun tayyorlanadi.	Ma'lumotlar butun tashkilot faoliyatini tavsiflaydi.

6	Buxgalteriya hisobi tamoyillari	Ma'lumotlar tashkilotni boshqarish uchun yeng maqbul va qulay bo'lgan shaklda, unga qulay bo'lgan qoidalarga muvofiq tayyorlanadi.	Ma'lumotlar qonunchilik normalari va talablariga hamda belgilangan buxgalteriya amaliyotiga mos kelishi kerak.
7	Vaqt me'yorlari	Ma'lumotlar prognoz xarakteriga ega, o'tgan vaqt holatini hisobga olgan holda korxonaning kelajakdagi faoliyatini tavsiflaydi.	Ma'lumotlar allaqachon bajarilgan operatsiyalarni va iqtisodiy faktlarni tavsiflaydi, qanday bo'lganligini ko'rsatadi.
8	Axborotning ochiqligi darajasi	Ma'lumotlar tijorat siridir, nashr etilmaydi va maxfiydir.	Ma'lumotlar tijorat siri yemas. Ular ochiq, ommaviy va mustaqil auditorlar tomonidan o'rganilishi mumkin.
9	Ishlatiladigan ko'rsatgichlar	Ma'lumot pul va pul bo'lmagan ko'rsatgichlarda taqdim etilishi mumkin.	Ma'lumotlar pul birligida va milliy valyutada keltirilgan.
10	Axborotni taqdim etish me'yorlari	Axborot kerak bo'lganda tayyorlanadi, kunlik, haftalik, oylik tuzilishi mumkin.	Qonunchilik normalariga muvofiq (yillik, yarim yil, choraklik, oylik) tayyorlanadi.

Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda, boshqaruv hisobi moliyaviy hisobiga bog'liq emas, bu mustaqil ravishda mavjud bo'lgan buxgalteriya hisobining alohida turi, deb o'ylash mumkin, biroq aslida, bunday emas. Ha, boshqaruv hisobi moliyaviy hisobdan farq qiladi, uning o'ziga xos xususiyatlari bor, lekin umumiy narsa ham bor. Buni quyidagi xususiyatlar bilan tasdiqlash mumkin (2-rasm).

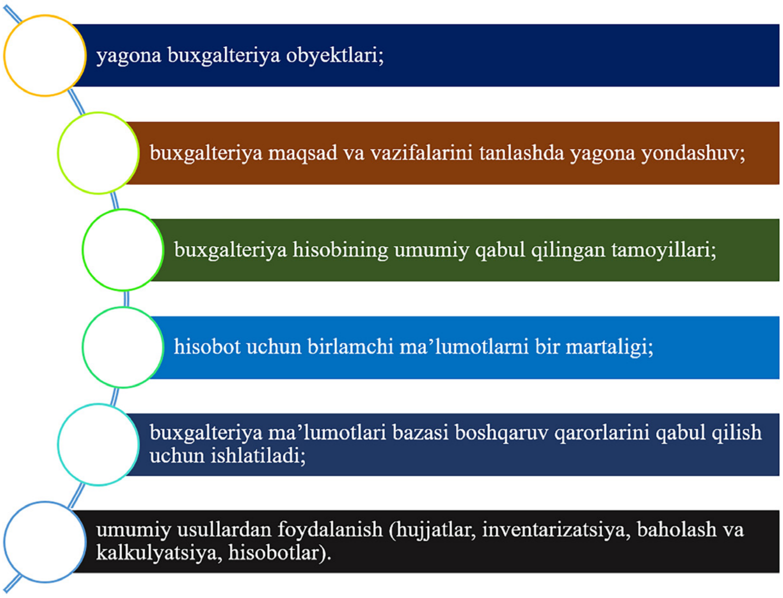

2-rasm. Boshqaruv va moliyaviy hisobining o'zaro bog'liq tizimlari

Buxgalteriya hisobining ikkala turi ham bir xil ma'lumotni talab qiladi. Faqat boshqaruv hisobida korxona to'g'risida aniqroq ma'lumot olish uchun ma'lumotlar batafsilroq, dinamikada o'rganiladi. Bu yerda, asosan, rahbariyat tomonidan boshqaruv qarorlarini qabul qilish uchun zarur bo'lgan ma'lumotlar talabga ega. Boshqaruv hisobining bunday xarakterli xususiyatlari tufayli boshqaruv korxonaning holatini kuzatib boradi, prognozlar tuzadi va faoliyat natijalariga ta'sir qiladi [10].

Boshqaruv hisobining asosiy obyektlari korxonaning xarajatlari va daromadlari hisoblanadi, shuningdek, ularni taqqoslash natijalari orqali olingan ma'lumlarga suyanadi. Xususan, boshqaruv hisobi "javobgarlik markazlari" va "ichki hisobot tizimi" kabi buxgalteriya obyektlarini ajralib o'rganilishi shart.

Boshqaruv hisobining maqsadi – boshqaruv organiga samarali boshqaruv qarorlarini qabul qilishda yordam berishdan iborat, u buning uchun quyida vazifalarni amalga oshiradi:

1) ichki biznes jarayonlari va ishlash natijalari to'g'risida ishonchli va to'liq ma'lumotni shakllantirish va ushbu ma'lumotni ichki boshqaruv hisobotlarini tuzish orqali korxona rahbariyatiga taqdim etish;

2) korxona va uning javobgarlik markazlarining iqtisodiy samaradorligini rejalashtirish va nazorat qilish;

3) mahsulotlar (ishlar, xizmatlar) ning haqiqiy tannarxini hisoblash va belgilangan normalar, standartlar, smetalardan og'ishlarni aniqlash;

4) rejalashtirilgan natijalardan og'ishlarni tahlil qilish va og'ish sabablarini aniqlash;

5) mulk, moddiy, pul va mehnat resurslarining mavjudligi va harakati ustidan nazoratni ta'minlash;

6) qaror qabul qilish uchun axborot bazasini shakllantirish;
7) korxona samaradorligini oshirish uchun zaxiralarni aniqlash.

Boshqaruv hisobida qoʻllaniladigan metodlar (usullar) juda xilma-xildir, chunki u koʻplab soha fanlarning usullarini birlashtiradi: buxgalteriya hisobi (operatsion, buxgalteriya hisobi, statistik), tahlil, strategik va operatsion rejalashtirish va boshqarish, korxona iqtisodiyoti, statistika, matematika va boshqalar.

Boshqaruv hisobining korxona faoliyatidagi rolini hisobga olgan holda shuni taʼkidlash kerakki, tarixan u koʻpincha moliyaviy hisobiga nisbatan ikkinchi darajali ahamiyatga ega boʻlgan va koʻplab korxonalarda bu hali ham shunday. Biroq, biznesning oʻsishi, texnologiyadagi rivojlanish, oʻzgarishlar, shuningdek, soʻnggi oʻn yilliklarda boshqaruvning bilim darajasining yuksalishi hamda oshishi boshqaruv hisobining rivojlanishini kuchaytirdi va uning moliyaviy hisobidan koʻra koʻproq tan olinishiga olib keldi. Fikrimizcha, istiqbolda bu rolning yanada yuksaladi va oshishini davom ettiradi.

Korxonani boshqarish tizimi, boshqa har qanday boshqaruv tizimi singari, boshqaruv subyekti, boshqaruv obyekti va ularning oʻzaro bogʻliqligi toʻplami sifatida ifodalanishi mumkin [11]. Boshqaruv subyekti boshqaruv obyektiga uzatiladigan buyruqlar, signallar koʻrinishidagi boshqaruv effektini rivojlantiradi. Boshqarish obyekti boshqaruv harakatini sezadi va unga uzatiladigan boshqaruv signaliga muvofiq harakat qiladi [12]. Obyekt nazorat harakatini qabul qilgani va unga munosabat bildirganligi, boshqaruv predmeti orqali oʻrganadi, boshqaruv tizimi diagramma shaklida ifodalanishi mumkin(3-rasm).

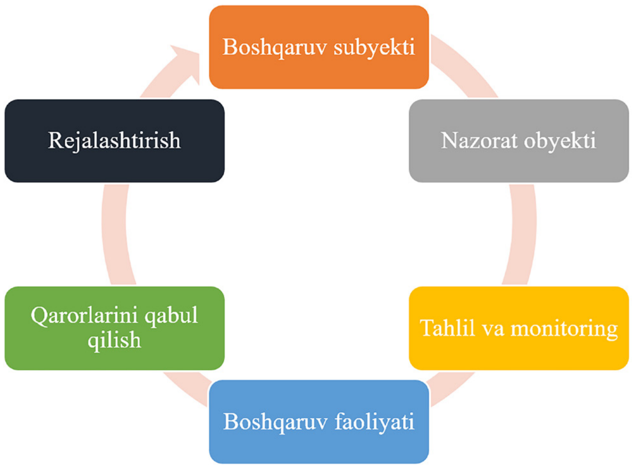

3-rasm. Umumiy boshqaruv tizimi sxemasi

Korxonani boshqarish tizimiga qarorlarni qabul qilish boʻyicha maʼlum vakolatlarga ega boʻlgan menejerlar, boshqaruvning barcha darajalaridagi shaxslar kiradi. Boshqaruv hisobining oʻrni boshqaruv qarorlarini tayyorlash va qabul qilish bosqichida namoyon boʻladi. Shunday qilib, boshqaruv hisobi barcha boshqaruv funksiyalarida ishtirok etadi.

Bugungi kunga kelib boshqaruv hisobini amalga oshiruvchi kadrlarni tanlash tobora dolzarb masala sifatida kun tartibiga chiqmoqda uning vazifalari, mutaxassislik malakasi va ish majburiyatlari doirasiga yuqori talablar qoʻyilmoqda. Shu tariqa, boshqaruv hisobi boʻyicha mutaxassisning funksiyalari ham belgilanmoqda ularga quyidagilarni kiritish mumkin:

- boʻlimlar va umuman korxonaning maqsad va rejalarini muvofiqlashtirish;
- belgilangan maqsadlarga erishishda rahbariyatga yordam berish;
- boshqaruv hisobi tizimini yaratish va yuritish boʻyicha ishlarni tashkil etish;
- kompaniya faoliyatining iqtisodiy natijalarini rejalashtirish va nazorat qilish jarayonlarini uzluksiz amalga oshirish;
- umuman korxona uchun, shuningdek alohida boʻlimlar va mahsulotlar uchun xarajatlar va natijalar boʻyicha shaffoflikni taʼminlash;
- korxonaning rentabelligi va likvidligini boshqarish uchun uslubiy va instrumental bazani yaratish;
- boshqaruv qarorlarini qabul qilish uchun materiallarni ishlab chiqish va ularni korxona rahbariyatiga taqdim etish;
- menejerlarga harakatlarning eng samarali variantlarini tanlash, xarajatlar va natijalarni boshqarishda yordam berish boʻyicha maslahat berish.

Ushbu funksiyalar boshqaruv qarorlarini qabul qilishda boshqaruv hisobi mutaxassisi muhim rol oʻynashini koʻrsatadi. Masʼuliyatli rol boshqaruv hisobi boʻyicha mutaxassisga maʼlum huquqlarni berishni oʻz ichiga oladi, masalan:

- barcha ma'lumotlarga, shu jumladan, maxfiy ma'lumotlarga kirish;
- analitik asosli va tahlillar bilan mustahkamlangan o'zingizning alohida fikrlarini o'z ichiga olgan hisobotlar tayyorlash huquqi;
- qabul qilinishi kerak bo'lgan qarorlarining professional darajasini oshirish maqsadida ularni kechiktirish huquqi.

Shunday qilib, boshqaruv hisobi bo'yicha mutaxassis keng mas'uliyat va maxsus huquqlarga ega bo'lganligi sababli, ushbu lavozimga tayinlanganda xodimga nisbatan nazariy tayyorgarlik va amaliy ko'nikmalarga juda yuqori talablar qo'yiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Shunday qilib, biz ushbu tadqiqot doirasida korxonalarida boshqaruv hisobining o'rni uning moliyaviy hisobdan farqli jihatlari muhokama etdik, shunga asoslangan holda qisqacha qilib quyidagilarni alohida aytishimiz mumkin:

- moliyaviy hisobi tashkilotning iqtisodiy faoliyatining sodir bo'lgan barcha faktlarini, ya'ni uning tarixini aks ettiradi;
- boshqaruv hisobi nafaqat korxonaning o'tmishini, balki hozirgi, kelajakdagi vaziyatni ham o'rganadi;
- boshqaruv hisobi kelajakni bashorat qilish va korxonaning keyingi rivojlanishini rejalashtirishga imkonini beradi;
- ushbu ikkala hisob turi bir birini to'ldiradi va hal qilinishi qiyin vaziyatlarda o'zaro birlashish orqali masalani hal etadi;
- ikkala hisob tizimining umumiy sharti-bu o'rganish va tahlil qilish buning uchun ular doimo buxgalteriya hisobiga murojaat etadi;
- moliyaviy hisob ma'lumotlari aksiyadorlar va investorlar tomonidan, boshqaruv hisobi esa boshqaruv vakillari, menejerlar tomonidan iste'mol qilinadi;
- boshqaruv hisobi asosan korxona ichida uni batafsilroq o'rganish uchun zarur hisoblanadi;
- boshqaruv hisobi moliyaviy hisobiga qaraganda kengroq tizim va tushunchadir.

Umumiy holda shuni ta'kidlash kerakki, moliyaviy va boshqaruv hisobi yagona buxgalteriya hisobining o'zaro bog'liq va bir birini to'ldiruvchi tarkibiy qismlaridir. Biroq ushbu ikki hisob tizimi iqtisodiy faoliyatning har bir fakti bo'yicha o'ziga xos tarzda aks ettiriladi, bu ularning mutlaqo boshqa maqsadlari, vazifalari va yakuniy natijalari ko'zlash bilan izohlanadi, shunday ekan, ushbu mavzu kelajakda yana ko'plab tadqiqotlar uchun asos bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Управленческий учет: учеб. пособие / А. В. Ильина, Н. Н. Илышева. – Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2016. – 180 с.
2. https://aaahq.org/ – AQSH buxgalterlari Milliy Assotsiatsiyasi rasmiy sayti.
3. Хорнгрен Ч., Фостер Дж., Датар Ш. Управленческий учет, 10-е изд. / Пер. с англ. – СПб.: Питер, 2008. – 1008 с.: ил. – (Серия "Бизнес-класс").
4. Boshqaruv hisobi: Darslik / A.X. Pardayev, Z.A. Pardayeva; – T.: "Iqtisod-Moliya", 2019. – 556 b.
5. Moliyaviy hisob va boshqaruv hisobi. Darslik / Qurbanov Z.N. Misirov K.M.– T.: "IQTISOD-MOLIYA", 2020. – 756-bet.
6. Анализ и диагностика финансово-хозяйственной деятельности предприятия: учебник / А.Д. Шеремет. – 2-е изд., доп. – Москва: ИНФРА-М, 2024. – 374 с.
7. Управленческий учет в контексте устойчивого развития: возможности и перспективы: монография / под ред. М.А. Вахрушиной. – Москва : ИНФРА-М, 2023. – 250 с.
8. Управленческий учет: учебник и практикум для вузов / О.Л. Островская, М. А. Осипов, А. Е. Карлик, Е. Б. Абдалова. – 3-е изд., перераб. и доп. – Москва: Издательство Юрайт, 2024. – 435 с.
9. Zokirovna, I. Z. (2024). Korxonalarida boshqaruv hisobining axborot bazasini takomillashtirish. Scientific Journal of Actuarial Finance and Accounting, 4(Maxsus son), 65-70.
10. Tohirovich, Q. N. (2024). The Role of Performance Assessment in the Personnel Management System. American Journal of Integrated STEM Education, 1(1), 43-51.
11. Курбонова Ш. (2024). Иқтисодиётни эркинлаштириш ва диверсификациялаш шароитида иқтисодий таҳлилнинг тутган ўрни. Iqtisodiyot va ta'lim, 25(2), 397-402.
12. Ibragimova, Z. (2021). Buxgalteriya hisobi tizimining holati va uning faoliyatini baholash. Scientific progress, 2(2), 811-815.
13. Teshabayev, D. B. U. (2023). New models for analysing the financial statements of organisations. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(11), 833-839.
14. Mamajonova, G. (2022). The Mechanism of Integration of Cluster Members into the Innovative Environment for the Implementation of Innovative Projects. Miasto Przyszłości, 28, 455-458.

Jurnal sayti: https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT
Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 6

© Materiallar ko'chirib bosilganda ""Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.
El.Pochta: sq143235@gmail.com
Bot: @iqtisodiyot_77
Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

""Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.